

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

PIEKTĀ NODAĻA

LIETA “D pret LATVIJU”

(Iesniegums Nr.76680/17)

SPRIEDUMS

3.pants (materiāltiesiskais aspekts) • Necilvēcīga un pazemojoša attieksme • Pozitīvie pienākumi • Segregācija sasaistē ar ierobežotu piekļuvi ieslodzījuma vietas nodrošinātajiem pamata resursiem un liegumu uzturēt cilvēcisko kontaktu citu ieslodzīto rīcības, kas balstīta uz iesniedzēja piederību ieslodzījuma vietas neformālās hierarhijas “zemākajai kastai”, dēļ • Efektīvu mehānismu trūkums iesniedzēja individuālās situācijas uzlabošanai vai jautājuma visaptverošai risināšanai • 46.pants • Sprieduma izpilde • Valsts-atbildētājas pienākums veikt vispārējos pasākumus, lai risinātu sistemātisko ieslodzījuma vietu neformālās hierarhijas problēmu • Nacionālo tiesu pienākums ievērot Konvencijas standartus kā tie piemēroti šajā spriedumā.

Sagatavoja Tiesas Reģistrs. Tiesai nav saistošs.

STRASBŪRA

2024.gada 11.janvāris

GALĪGS

11/04/2024

Šis spriedums saskaņā ar Konvencijas 44.panta 2.punktu ir kļuvis galīgs. Tajā var tikt izdarītas redakcionālas izmaiņas.

Lietā “D pret Latviju”

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (Piektā nodaļa), sanākusi kā palāta šādā sastāvā:

Georges Ravarani, priekšsēdētājs,
Lado Chanturia,
Carlo Ranzoni,
Mārtiņš Mits,
Stéphanie Mourou-Vikström,
Kateřina Šimáčková,
Mykola Gnatovskyy, tiesneši,

un *Victor Soloveytchik*, nodaļas sekretārs,

ņemot vērā:

iesniegumu (Nr.76680/17), ko atbilstoši Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (“Konvencija”) 34.pantam 2017.gada 25.oktobrī pret Latvijas Republiku Tiesā iesniedza Latvijas valstspiederīgais D (“iesniedzējs”);

lēmumu nosūtīt iesniegumu Latvijas valdībai (“Valdība”) apsvērumu sniegšanai;

lēmumu neizpaust iesniedzēja identitāti;

pušu apsvērumus;

pēc apspriešanās slēgtā sēdē 2023.gada 5.decembrī

pasludina šādu spriedumu, kas pieņemts šajā datumā:

IEVADS

1. Lietas pamatā ir iesniedzēja sūdzība atbilstoši Konvencijas 3.pantam par necilvēcīgu un pazemojošu attieksmi pret viņu, kam par pamatu bijusi neformālā hierarhija, kas pastāvējusi ieslodzījuma vietās, kurās viņš atradies.

FAKTI

2. Iesniedzējs dzīvo Rīgā. Viņam tika piešķirta juridiskā palīdzība, un viņu pārstāvēja Rīgā praktizējošs advokāts Juris Daukuls.

3. Valdību pārstāvēja tās pārstāve K.Līce.

4. Lietas faktus var apkopot šādi.

5. No 2008. līdz 2017.gadam iesniedzējs izcietā brīvības atņemšanas sodu vairākās ieslodzījuma vietās – sākotnēji Valmieras cietumā un Rīgas Centrālcietumā, savukārt no 2013.gada 16.jūlija – Šķirotavas cietumā.

6. No iesniedzēja nacionālajām iestādēm un Tiesai izvirzītajiem apgalvojumiem izriet, ka ieslodzījuma vietās saskaņā ar tajā pastāvošo neformālo hierarhiju ieslodzītie ir iedalīti trīs dažādās grupās jeb kastās – “blatnie” (augstākā kasta), “mužiki” (vidējā kasta) un “kreisie” (zemākā kasta). Iesniedzējs piederējis zemākajai kastai tādēļ, ka bija notiesāts par seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu.

7. Zemākajai kastai piederošie ieslodzītie saskārās ar dažādiem ierobežojumiem saistībā ar koplietojamo telpu un aprīkojuma izmantošanu. Viņiem neļāva sēdēt uz tiem pašiem soliņiem, pārvietoties vai atrasties tajās pašās vietās, kurās atradās citi ieslodzītie. Viņiem bija paredzētas iezīmētas tualetes, izlietnes un ēdināšanas telpas, kuras varēja lietot tikai viņi. Turklāt viņiem neļāva stāvēt vienā rindā ar citiem ieslodzītajiem ieslodzījuma vietas veikalā vai medicīnas daļā. Viņiem bija aizliegts arī piedalīties kopējās sporta aktivitātēs vai izmantot dušas telpas, kamēr tās lietoja citi ieslodzītie. Tāpat viņiem bija jāguļ neērtākajās gultās, kas atradās kameru stūros, un viņi nedrīkstēja atrasties zonās, kas paredzētas vienīgi abām pārējām kastām. Līdzās šiem ierobežojumiem citi ieslodzītie uzdeva zemākajai kastai piederošajiem ieslodzītajiem veikt nepatīkamus un apkaunojošus darbus, tostarp stāvēt sardzē, tīrīt kameras un mazgāt drēbes.

8. 2014.gada 27.janvārī iesniedzējs vērsās Ieslodzījuma vietu pārvaldē ar formālu sūdzību, apgalvojot, ka, neformālā hierarhija, jo īpaši Šķirotavas cietumā, bija par pamatu viņa cilvēktiesību pārkāpumam. Viņš detalizēti raksturoja diskriminējošo attieksmi, tostarp norādot, ka viņš saskārās ar verbālu vardarbību un ka “augstākām kastām” piederošie ieslodzītie viņu izstūma no rindas medicīnas daļā. Reaģējot uz šo sūdzību, Ieslodzījuma vietu pārvalde 2014.gada 27.februārī veica pārbaudi un ziņoja, ka, iztaujājot iesniedzēju, viņš nevarēja norādīt uz konkrētām personām vai datumiem un neminēja faktus, kas apstiprinātu viņa apgalvojumus. Tā aicināja iesniedzēju, ja viņš vēlās uzturēt apgalvojumu par savu tiesību pārkāpumu, iesniegt detalizētāku sūdzību.

9. 2014.gada 11.martā iesniedzējs vērsās Ieslodzījuma vietu pārvaldē ar jaunu sūdzību par neformālo hierarhiju Šķirotavas cietumā. Ieslodzījuma vietu pārvalde 2014.gada 17.aprīļa atbildē paskaidroja, ka tās pārstāvis tikās ar iesniedzēju, lai noskaidrotu sūdzības iemeslus un apstākļus, taču iesniedzējs noliedza, ka ieslodzījuma vietas personāls būtu pret viņu pieļāvis jebkādas pārkāpumus. Tā kā iesniedzējs nebija minējis faktus un sniedzis konkrētu informāciju par iespējamiem vardarbības draudiem un tikšanās laikā nebija detalizēti izklāstījis savas sūdzības, nebija pamata izmeklēšanas uzsākšanai.

10. 2014.gada 14.maijā iesniedzējs vērsās Ieslodzījuma vietu pārvaldē ar trešo sūdzību par neformālo hierarhiju. Ieslodzījuma vietu pārvalde 2014.gada 13.jūnija atbildē norādīja, ka tā neatbalsta šādu kastu sistēmu un to stingri nosoda. Sodu izpildes kodeksa 4.pants aizliedz jebkādu diskrimināciju pret ieslodzītajiem. Iesniedzot sūdzību par savstarpējo vardarbību ieslodzījuma vietā, ieslodzītajiem ir pienākums informēt ieslodzījuma vietas administrāciju, detalizēti raksturojot saņemtos draudus vai notikušu incidentu, minot konkrētas personas, apstākļus un citu attiecināmu informāciju. Tikai pēc tam pārvalde var veikt nepieciešamos pasākumus. Ieslodzījuma vietu pārvalde secināja, ka iesniedzējs nebija

pamatojis savu apgalvojumu, ka citi ieslodzītie vai ieslodzījuma vietas personāls būtu pārkāpuši viņa tiesības.

11. 2014.gada 8.septembrī Administratīvā rajona tiesa Rēzeknē ierosināja administratīvo tiesvedību par iesniedzēja sūdzību pret Rīgas Centrālcietumu, Valmieras cietumu, Šķirotavas cietumu un Ieslodzījumu vietu pārvaldi par to, ka tie nav spējuši izjaukt neformālo hierarhiju ieslodzījuma vietās un mazināt tās ietekmi. Iesniedzējs norādīja, ka Ieslodzījuma vietu pārvaldei vai ieslodzījuma vietas personālam iesniegtās sūdzības nav devušas nekādus rezultātus, jo amatpersonas vienmēr noliegušas, ka tās būtu iesaistītas kastu sistēmā, to atbalstītu vai par to būtu zinājušas. Viņš apgalvoja, ka ieslodzījuma vietu personāls varēja efektīvi novērst šīs neformālās hierarhijas darbību, veicot atbilstošos pasākumus, piemēram, uzstādot videonovērošanas kameras, izveidojot kontroles punktus un izvietojot apsardzes darbiniekus pietiekamā skaitā. Iesniedzējs arī uzsvēra, ka viņš Latvijas ieslodzījuma vietās pastāvošās kastu sistēmas dēļ saskāries ar necilvēcīgu un diskriminējošu attieksmi, un pieprasīja kompensāciju.

12. Ieslodzījuma vietu pārvalde tās 2014.gada 8.oktobra atbildē apgalvoja, ka iesniedzēja iestādēm izvirzītie pārmetumi bija neskaidri un nekonkrēti. Tāpat iesniedzējs neizvērsa savu sūdzību ārpus apgalvojuma, ka viņš pieder zemākajai kastai, proti, neminēja iespējamo pārkāpuma izdarītāju, ne arī skaidri raksturoja konkrētu ieslodzījuma vietas personāla darbību vai bezdarbību, kas bijusi par pamatu situācijai, par kuru iesniedzējs sūdzās. Ieslodzījuma vietu pārvalde arī norādīja, ka tās galvenais pienākums ir novērst konkrētus draudus ieslodzīto labbūtībai, kuru tā nespējot pildīt, ja iesniedzējs nesniedz detalizētu informāciju par konkrētiem incidentiem.

13. Paskaidrojumos iesniedzējs nepiekrīta Ieslodzījuma vietu pārvaldes apgalvojumam, ka viņš nav sniedzis konkrētu informāciju par iespējamajiem cilvēktiesību pārkāpumiem, kas izrietēja no piederības zemākajai kastai. Piederot zemākajai kastai, viņš nevarēja izmantot sporta aprīkojumu un spēlēt futbolu ar pārējiem ieslodzītajiem. Viņš arī nevarēja ieslodzījuma vietas veikalā vai medicīnas daļā stāvēt rindā kopā ar citiem ieslodzītajiem. Tāpat viņš nevarēja izmantot dušas un tualetes telpas kopā ar citiem ieslodzītajiem, brīvi pārvietoties koplietojamās telpās vai ēdināšanas telpā sēdēt pie citu ieslodzīto galdiem.

14. Administratīvā rajona tiesa pēc savas iniciatīvas lūdza Tiesībsarga biroju sniegt informāciju par neformālo hierarhiju un noturēja mutvārdu sēdi, kurā piedalījās iesniedzējs un divi citi ieslodzītie. Šajā sēdē, atbildot uz tiesas jautājumiem, iesniedzējs precizēja, ka viņš nav saskāries ar fizisku vardarbību piederības zemākajai kastai dēļ. Tomēr, viņaprāt, ja viņš pārkāptu neformālos noteikumus, viņš saskartos ar tūlītējiem un īstiem draudiem. Iesniedzējs apgalvoja, ka kastu sistēmas pastāvēšana pati par sevi rada trauksmes sajūtu un tādējādi ir emocionālās vardarbības forma.

15. 2015.gada 20.maijā Administratīvā rajona tiesa noraidīja iesniedzēja pieteikumu. Tiesa vērtēja Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas

vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (“CPT”) ziņojumus par vizītēm Latvijas ieslodzījuma vietās, Tiesībsarga biroja atzinumus, kas balstīti uz vizītēm ieslodzījuma vietās laikā no 2008. līdz 2013.gadam, neatkarīgu žurnālistu veikto pētījumu par apstākļiem Latvijas ieslodzījuma vietās, raugoties no ieslodzīto skatupunkta, kā arī nacionālo tiesu judikatūru (skatīt 26.rindkopu), kas liecināja, ka neformālā hierarhija ieslodzījuma vietās ir nopietna un sistemātiska problēma, kas var būt par pamatu cilvēktiesību pārkāpumam. Izvērtējot šos elementus, tiesa konstatēja, ka iesniedzēja apgalvojums par ieslodzījuma vietās pastāvošo neformālo hierarhiju bija ticams. Tās ieskatā, bija ticams arī iesniedzēja apgalvojums par to, ka viņš piederējis zemākajai kastai, jo šāda apgalvojuma izteikšana būtu neloģiska, ja tā nebūtu patiesība.

16. Tomēr, ņemot vērā Tiesas judikatūru par Konvencijas 3.panta interpretāciju un piemērošanu, tiesa nosprieda, ka iesniedzējs nebija pamatojis to, ka pieļauts viņa tiesību pārkāpums, kas sasniegtu noteikto cietsirdības un ciešanu intensitāti, vai ka viņa piederība zemākajai kastai viņam būtu radījusi nelabvēlīgas sekas. Administratīvā tiesa savu secinājumu pamatoja ar to, ka iesniedzējs pats apgalvoja, ka viņš nekad nav saskāries ar fizisku vardarbību. Tiesa arī ņēma vērā iesniedzēja izteikumus sēdes laikā, proti, ka viņš neesot viegli iebiedējams un neatteiktos no savām tiesībām vai mantām bez pretošanās.

17. Izvērtējot apgalvojumus par emocionālo diskomfortu, tiesa uzskatīja, ka tai jākoncentrējas vienīgi uz argumentiem, kas tieši saistīti ar iesniedzēja tiesību iespējamo pārkāpumu, nevis plašākām sistēmiskām problēmām. Proti, tiesa konstatēja, ka ar to vien, ka iesniedzēju izstūma no rindas, nav pietiekami, lai atsauktos uz Konvencijas 3.pantā garantēto tiesību aizsardzību, un ka iesniedzējs nebija sniedzis papildu informāciju par to, kādi tieši konflikti, kas balstās uz viņa piederību zemākajai kastai, ar pārējiem ieslodzītajiem viņam bijuši un cik bieži tie radušies. Tiesa secināja, ka vispārīgi apgalvojumi par to, ka šādas situācijas rodas ik dienas, neminot konkrētus faktus vai piemērus, ir pārāk abstrakti, lai tos varētu izvērtēt tiesā.

18. 2015.gada 25.jūnijā iesniedzējs par Administratīvās rajona tiesas spriedumu iesniedza apelācijas sūdzību. Viņš apgalvoja, ka tiesa esot atzinusi lielāko daļu viņa apgalvojumu par pamatotiem, taču no tiem izdarījusi paradoksālus secinājumus. Viņš nepiekrīta secinājumam, ka viņa raksturotajai situācijai trūkusi noteiktā cietsirdības un ciešanu intensitāte.

19. 2016.gada 5.jūlijā Administratīvā apgabaltiesa noraidīja apelācijas sūdzību. Tā secināja, ka Ieslodzījuma vietu pārvaldes rīcībā ir līdzekļi neformālas hierarhijas radītās ietekmes mazināšanai, piemēram, tā var sodīt kastu sistēmu uzturošās personas. Tomēr tiesa uzsvēra, ka tai jākoncentrējas uz lietu, kā to ir prezentējis iesniedzējs. Tā paskaidroja, ka iesniedzējam bija jāpamato viņa tiesību pārkāpums, nevis jāizvirza argumenti par plašākām problēmām saistībā ar apstākļiem ieslodzījuma vietās. Pamatojoties uz abu pušu sniegtajiem pierādījumiem un izteiktajiem apgalvojumiem, tiesa

secināja, ka iesniedzējs nebija pietiekami pierādījis, ka par pamatu viņa tiesību pārkāpumam bija viņa piederība zemākajai kastai. Tā arī norādīja, ka iesniedzējs nebija vērsies ar sūdzību Ieslodzījuma vietu pārvaldē, aprakstot konkrētus tiesību pārkāpšanas gadījumus.

20. 2017.gada 16.maijā Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments atteicās ierosināt kasācijas tiesvedību. Tas atsaucās uz to, ka iesniedzējs nebija sniedzis pietiekamus pierādījumus, lai pamatotu to, ka viņš būtu neformālas hierarhijas upuris. Līdz ar to Ieslodzījuma vietu pārvalde nebija nepilnīgi pildījusi savu pienākumu aizsargāt iesniedzēja tiesības.

PIEMĒROJAMIE NACIONĀLIE TIESĪBU AKTI UN PRAKSE

21. Latvijas Republikas Satversme noteic, ka visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā (91.pants). Valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu, un cietsirdīga vai cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta (95.pants).

22. Kriminālsodu izpildes pamatprincipi ir necilvēcīgas un pazemojošas izturēšanās un jebkāda veida diskriminācijas aizliegums (Sodu izpildes kodeksa 4.pants).

23. Ieslodzījuma vietu pārvaldes nolikums (Ministru kabineta noteikumi Nr.827) paredz, ka Ieslodzījumu vietas pārvaldes galvenā funkcija ir brīvības atņemšanas kā kriminālsoda izpildes nodrošināšana (3.punkts). Tādējādi Ieslodzījuma vietu pārvalde nodrošina ieslodzījuma vietu apsardzi un uzrauga un nodrošina ieslodzītajām personām noteikto uzvedības normu un tiesību ievērošanu (4.1. un 4.2.punkts).

24. Administratīvā procesa likuma 89.pantā faktiskā rīcība definēta kā iestādes rīcība publisko tiesību jomā, kas neizpaužas administratīva akta veidā, ja privātpersonai uz šo rīcību ir tiesības vai šīs rīcības rezultātā ir radies vai var rasties personas subjektīvo tiesību vai tiesisko interešu aizskārums. Faktiskā rīcība ir arī iestādes bezdarbība, ja iestādei saskaņā ar tiesību normām bija vai ir pienākums izpildīt kādu darbību.

25. Lietā Nr.SKA-406/2010 Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments, piemērojot Administratīvā procesa likuma 89.pantu, ir norādījis, ka, lai persona apgalvotu, ka tās tiesības vai tiesiskās intereses ir aizskartas, aizskārumam jābūt “jau esošam” vai arī “iespējamam [nākotnē]”. Minētā norma neparedz, ka aizskārums “būtu varējis rasties”. Turklāt, lai personai rastos tiesības vērsties tiesā ar pieteikumu par to neapmierinošu iestādes rīcību, iestādes rīcībai ir jābūt tiešā cēloniskā saiknē ar personas tiesību aizskārumu.

26. Augstākā tiesa tās 2012.gada 9.jūlija spriedumā lietā Nr.SKA-681/2012 atkārtoti uzsvēra, ka valsts pienākums ir darīt visu saprātīgi iespējamo, lai novērstu reālus un tūlītējus draudus ieslodzīto fiziskai neaizskaramībai, par kuriem amatpersonas ir zinājušas vai viņām būtu bijis jāzina. Šis pienākums sevī ietver pienākumu izskaust ieslodzīto neformālo

hierarhiju, kas ir viens no vardarbības iemesliem ieslodzījuma vietās. Augstākā tiesa ņēma vērā CPT ziņojumus par vardarbību ieslodzīto vidū vairākās ieslodzījuma vietās, tostarp Daugavpils cietumā, kurā sodu izcietā pieteikuma iesniedzējs minētajā lietā. Turklāt Augstākā tiesa piebilda, ka personas, kuras varētu būt neaizsargātākas kā citas, ir īpaši jāaizstāv. Pārbaudot ieslodzījuma vietā notikušos ieslodzīto savstarpējās vardarbības gadījumus un iestāžu reakciju uz šādām sūdzībām, tiesām ir jo īpašs pienākums veikt neatkarīgu izmeklēšanu, jo šādās situācijās ieslodzītajiem var būt grūti vai pat neiespējami pilnībā pierādīt savu apgalvojumu patiesumu. Augstākā tiesa norādīja, ka pirms pieņemt lēmumu pēc būtības par šādām sūdzībām, jāņem vērā visi attiecīgie tiešie vai netiešie pierādījumi, tai skaitā Tiesībsarga un visu attiecīgo starptautisko organizāciju ziņojumi.

27. Administratīvā apgabaltiesa konstatēja pieteikuma iesniedzēja tiesību pārkāpumu lietā, kurā viņš bija minējis konkrētus piemērus un sniedzis detalizētu informāciju par Ieslodzījuma vietu pārvaldes iespējamo bezdarbību viņa tiesību aizsardzībai (lieta Nr.A420223015, 2019.gada 18.oktobris). Viņš norādīja, ka viņa kameras biedrs viņu seksuāli izmantojis. Tiesa secināja, ka sūdzības iesniedzējs piederēja pie aizsargājamo ieslodzīto grupas, ņemot vērā, ka viņš bija notiesāts par seksuāla rakstura nodarījumiem, taču četras dienas bija ievietots vienā kamerā ar pārkāpuma izdarītāju. Lai gan sākotnēji viņš nevarēja ziņot par draudiem, vēlāk kopsakarā ar citu ieslodzīto līdzīgām sūdzībām par to pašu pārkāpuma izdarītāju viņu pārvietoja uz citu kameru. Ņemot vērā, ka Ieslodzījuma vietu pārvalde, apzinoties riskus, bija pieļāvusi šādu izvietošanu, tiesa konstatēja sūdzības iesniedzēja tiesību pārkāpumu un piešķīra viņam kompensāciju.

28. Ciktāl attiecināms uz izskatāmo lietu, tiesībsarga ikgadējos ziņojumos norādīts:

2012.gada ziņojums

“Līdzīgi kā iepriekšējos gados, arī 2012.gadā tika saņemts ievērojams ieslodzīto personu iesniegumu skaits [...]. Galvenokārt iesniegumi tika saņemti par šādiem jautājumiem: [...] cietuma iekšējās hierarhijas problemātika [...]o pārbaudes vizītēm ieslodzījuma vietās ir secināms, ka joprojām aktuāla ir ieslodzīto iekšējā hierarhija, kas rada savstarpēju morālu un fizisku vardarbību. Jau iepriekšējos gados tiesībsargs ir vēršis uzmanību uz šo problemātiku, tomēr joprojām tiek saņemtas sūdzības par savstarpējās vardarbības gadījumiem.” (49. un 56.lpp.)

2013.gada ziņojums

“Tiesībsarga birojā saņemtie iesniegumi un vizīšu laikā gūtā informācija liecina, ka ieslodzījuma vietās pastāv spēcīgi izteikta ieslodzīto pašpārvalde jeb hierarhija. Ieslodzītie, kuri atrodas šīs pašu radītās “hierarhijas” zemākajā līmenī, pastāvīgi tiek pazemoti. Par atteikšanos izpildīt citu notiesāto pavēles viņi tiek fiziski izmantoti. Šādi iesniegumi ir saņemti no Jēkabpils, Šķirotavas un Brasas cietumiem. Tāpat šādas kārtības esamību ir apstiprinājuši ieslodzītie sarunu laikā, piemēram, Tiesībsarga biroja darbinieku vizītes ietvaros Šķirotavas cietumā. Vienlaikus ieslodzītie ir uzsvēruši, ka “ieslodzīto pašpārvaldi” atbalsta un dažkārt pat provocē arī cietumu darbinieki.

SPRIEDUMS LIETĀ “D pret LATVIJU”

Ieslodzīto hierarhija ir vardarbību veicinošs apstāklis ieslodzīto vidū, un cietumu amatpersonām ir svarīgi to apzināties. Uz šo problēmu uzmanību ir vēršusi arī Komiteja [CPT] pēc Latvijas ieslodzījuma vietu apmeklējuma, norādot, ka nekavējoties jāizbeidz pilnvaru deleģēšana ieslodzītajiem.

Arī tiesībsargs vairākkārt ir vēršis uzmanību uz izteikti hierarhisko sistēmu dažādās ieslodzījuma vietās un no tās izrietošo vardarbību. [..]

2013.gadā tiesībsargs atkārtoti nosūtīja vēstuli Ieslodzījuma vietu pārvaldei un Tieslietu ministrijai ar lūgumu nopietni pievērsties šī jautājuma risināšanai. Ieslodzījuma vietu pārvalde atbildē tiesībsargam ir uzsvērusi, ka ieslodzīto izvietošana mazvietīgās kamerās un pastāvīga uzraudzība ir galvenie faktori, lai nepieļautu to savstarpējo vardarbību. Ieslodzījuma vietu pārvaldes ieskatā, problēmu varētu atrisināt atbilstošu ieslodzījuma vietu izbūve. Tiesa, vienlaikus tiek uzsvērts arī uzraudzības personāla trūkums.

Nešaubīgi, ka Ieslodzījuma vietu pārvaldes argumenti ir vērā ņemami, taču, pēc tiesībsarga domām, pa, ja ieslodzījuma vietas resursi ir ļoti ierobežoti, ar cietuma darbinieku attieksmi var sasniegt vērā ņemamus rezultātus un radīt cilvēktiesībām un labas pārvaldības principam atbilstošu mikroklimatu cietumā.” (3.7.punkts)

2015.gada ziņojums

“Joprojām Tiesībsarga birojā tiek saņemti iesniegumi par ieslodzīto personu vidū pastāvošo hierarhisko sistēmu ([ieslodzīto] pašpārvaldi) un savstarpējo vardarbību. Lai gan tiesībsargs jau iepriekš uz šo problemātiku ir norādījis gan Ieslodzījuma vietu pārvaldei, gan arī Tieslietu ministrijai un lūdzis veikt atbilstošus pasākumus, lai to izskaustu, tomēr joprojām iesniegumos ir norādes, ka cietumu administrācija atbalsta hierarhiskās sistēmas pastāvēšanu, ļaujot ieslodzītajiem pašiem fiziski un morāli savstarpēji izrēķināties. Turklāt informācija par izteikti hierarhisko sistēmu ieslodzīto starpā vairākkārt ir apstiprinājusies arī monitoringa vizīšu ietvaros.

Ņemot vērā to, ka šajos jautājumos kompetence un atbildība gulstas uz Ieslodzījuma vietu pārvaldi, tiesībsargs iesniegumus pārsūta izskatīšanai pēc būtības šai iestādei ar lūgumu informēt par pārbaudes rezultātiem. Īpaša uzmanība pievēršama arī ieslodzījuma vietām, no kurām šādu iesniegumu ir saņemts visvairāk. Arī turpmāk ir plānots pastiprināti pētīt šo jautājumu un veicināt diskusiju ar Ieslodzījuma vietu pārvaldes amatpersonām par veidiem un pasākumiem, kā izskaust ieslodzīto starpā pastāvošo hierarhisko sistēmu un savstarpējo vardarbību, akcentējot personāla lomu un atbildību šajā procesā.” (2.2.2.punkts)

2016.gada ziņojums

“Saņemtajos iesniegumos joprojām ir saskatāmas ieslodzīto hierarhiskās attiecības un zemākā kārtā esošu ieslodzīto apspiešana. 2016.gadā par ieslodzīto savstarpējo morālo un fizisko ietekmēšanu kopumā saņemtas 14 sūdzības.” (3.2.2.punkts)

2018.gada ziņojums

“Nemainīgi jau vairāku gadu garumā tiesībsargs saņem ieslodzīto vēstules, kurās personas norāda uz dažāda veida ieslodzīto pašpārvaldes (hierarhijas) izpausmes formām Latvijas ieslodzījuma vietās un ar to saistītām problēmām. Piemēram, kā viens no aspektiem tika minēta ēdiena sadales kārtība ieslodzīto starpā, pēdējās porcijas izsniedzot tiem, kas ieslodzīto hierarhiskajā sistēmā atrodas “zemākajā” līmenī. (..)

SPRIEDUMS LIETĀ “D pret LATVIJU”

Ieslodzījuma vietu pārvalde šajā situācijā nesaskata iestādes faktisko rīcību un apzinātu tiesību pārkāpumu, jo ieslodzīto pašpārvaldes izveide ir nevis cietuma administrācijas stimulēta un veidota, bet gan ieslodzīto pašnoteikšanās veids un savstarpējo attiecību modulis. Būtiskākais cietuma administrācijas darbībā ir kontrolēt to, lai netiktu pārkāptas ieslodzītā normatīvajos aktos noteiktās tiesības, proti, persona nepaliktu bez ēdiena porcijas.

Tiesībsarga skatījumā, šajā gadījumā vērtējams arī personas diskriminācijas un nevienlīdzīgu apstākļu radīšanas aspekts, kā arī goda un cieņas aizskaršana. [...] Arī Augstākā tiesa ir atzinusi, ka valstij ir vispārīgs pienākums vērsties pret ieslodzīto neformālo hierarhiju, kura ir viena no vardarbības cēloņiem. Valsts pienākums ir darīt visu saprātīgi iespējamo, lai nepieļautu vardarbību ieslodzīto starpā, līdz ar to arī izskaust ieslodzīto iedibināto neformālo hierarhiju. Neveicot pienācīgus pasākumus, valsts rīkojas prettiesiski.” (11.6.punkts)

29. Divos Ziņojumos Latvijas valdībai par CPT vizīti Latvijā no 2016.gada 12. līdz 22.aprīlim (CPT/Inf (2017) 16) un no 2022.gada 10. līdz 20.maijam (CPT/Inf (2023) 17) attiecīgajās daļās ir norādīts turpmākais.

2016.gada ziņojums

“42. CPT priecājas norādīt, ka tās delegācija nevienā no apmeklētajām ieslodzījuma vietām nesaņēma nevienu sūdzību no ieslodzītajiem par nesen notikušu personāla vardarbību.

43. Tomēr jāatzīst, ka Daugavgrīvas, Jelgavas cietumā un Rīgas Centrālcietumā no sarunās ar darbiniekiem un ieslodzītajiem iegūtā informācija un informācijas par miesas bojājumiem pārbaude norādīja, ka vardarbība ieslodzīto starpā joprojām ir problēma. Tāpat kā iepriekš šāds stāvoklis uzskatāms par vairāku faktoru kopuma rezultātu, ieskaitot nepietiekamu personāla klātbūtni cietuma dzīvojamās zonās, neformālu ieslodzīto savstarpējo hierarhiju pastāvēšanu un jēgpilnu nodarbju trūkumu lielākajai daļai ieslodzīto.”

2022.gada ziņojums

“77. CPT konstatētie faktiskie apstākļi šajā un iepriekšējās vizītēs Latvijas cietumos liecina, ka gadu no gada kastu sistēma ir turpinājusi pastāvēt, cietuma vadībai un ieslodzījuma vietas personālam to apzinoties. Tomēr jāuzsver, ka cietuma vadība, atbildot uz jautājumu, nenoliedza problēmas esību (kā tas bija agrāk); gluži pretēji, viņi to atzina un apliecināja delegācijai, ka cenšas to risināt. Tas, protams, ir apsveicami. Komitejas ieskatā, “neaizskaramo” ieslodzīto situāciju Latvijā varētu uzskatīt par Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3.panta pārkāpumu, kas, citstarp, aizliedz visa veida pazemojošu izturēšanos un nosaka iestādēm pienākumu piemērot atbilstošus pasākumus, lai novērstu šādu izturēšanos, tostarp gadījumos, kad to īsteno ieslodzītie.”

JURIDISKAIS ASPEKTS

I. IESPĒJAMS KONVENCIJAS 3.PANTA ATSEVIŠĶI UN KOPSAKARĀ AR KONVENCIJAS 14.PANTU PĀRKĀPUMS

30. Atsaucoties uz Konvencijas 3.pantu gan atsevišķi, gan kopsakarā ar Konvencijas 14.pantu, iesniedzējs sūdzējās par to, ka viņš ir saskāries ar necilvēcīgu un pazemojošu attieksmi un diskrimināciju, kam par iemeslu bijusi piederība zemākajai kastai neformālajā hierarhijā ieslodzījuma vietā un iestāžu bezdarbība šādas hierarhijas izskaušanā. Iesniedzējs saistībā ar tiem pašiem faktiem atsaucās arī uz Konvencijas 12.protokola 1.pantu, tomēr, ievērojot, ka Latvija šo protokolu nav ratificējusi, Tiesa turpinās izvērtējumu vienīgi Konvencijas 3. un 14.panta kontekstā, kas noteic:

3.pants

“Nevienu cilvēku nedrīkst pakļaut spīdzināšanai vai cietsirdīgi vai pazemojoši ar viņu apieties ...”

14.pants

“Šajā Konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas – neatkarīgi no dzimuma, rases ... vai cita stāvokļa.”

A. Sūdzības pieņemamība izskatīšanai

31. Valdība izvirzīja trīs argumentus, kādēļ sūdzības būtu noraidāmas. Pirmkārt, tā apgalvoja, ka iesniedzējs nebija izmantojis nacionālos tiesību aizsardzības līdzekļus, jo viņš neesot sniedzis tiesām pietiekamus pierādījumus, lai norādītu, ka iestādes ir pārkāpušas viņa tiesības. Iesniedzējs izteica vienīgi neskaidras sūdzības par neformālu hierarhiju ieslodzījuma vietā, taču neprecizēja, kā šī hierarhija viņu faktiski ietekmējusi, neminēja incidentu vietas un datumus un nepierādīja, ka hierarhija radījusi iespējamo tiesību aizskārumu (Valdība atsaucas uz nacionālo tiesu praksi, kas izklāstīta 25.–27.rindkopā). Otrkārt, iesniegums esot noraidāms, jo esot iesniegta sūdzība vispārības labā (populārsūdzība). Nacionālajās tiesās iesniedzējs piekrita, ka viņš nebija cietis no vardarbības viņa piederības zemākajai kastai dēļ; viņa mērķis bija citu šai kastai piederošo ieslodzīto tiesību aizstāvība. Treškārt, iesniegums esot noraidāms kā acīmredzami nepamatots. Ieslodzījuma vietu pārvalde un kompetentās administratīvās tiesas rūpīgi izvērtēja iesniedzēja sūdzības, nodrošinot viņa efektīvu līdzdalību tiesvedībā un taisnīgu pierādījumu izvērtēšanu. Ja Tiesa atkārtoti izvērtētu to atzinumus, šāda rīcība būtu pretrunā subsidiaritātes principam.

32. Iesniedzējs atbildēja, ka viņš esot izmantojis visus pieejamos nacionālos tiesību aizsardzības līdzekļus. 2017.gada 16.maijā viņš esot saņēmis Latvijas Republikas Augstākās tiesas galīgo nolēmumu, kurā bija

norādīts, ka tiesa atsakās ierosināt kasācijas tiesvedību. Viņa rīcībā neesot bijis neviens cits efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis.

33. Lietās, kas saistītas ar apstākļiem ieslodzījuma vietās Latvijā, Tiesa pastāvīgi ir norādījusi, ka iesniedzējam ir jāizmanto nacionālie tiesību aizsardzības līdzekļi, vēršoties ar sūdzībām administratīvajās tiesās (skatīt nolēmumus lietās *Jegorovs pret Latviju* (lēmums), Nr.53281/08, 110.-111.rindkopa, 2014.gada 1.jūlijs, un *Kočegarovs un citi pret Latviju* (lēmums), Nr.14516/10 un 2 citi iesniegumi, 110.rindkopa, 2014.gada 18.novembris). Izskatāmajā lietā nav strīda, ka administratīvās tiesas bija pilnvarotas izskatīt iesniedzēja sūdzības un ka iesniedzējs bija atbilstoši īstenojis savas tiesības pārsūdzēt Ieslodzījuma vietu pārvaldes lēmumu administratīvajās tiesās. Turpmākajā tiesvedībā viņam bija iespēja iesniegt nacionālajām tiesām savus apsvērumus un pierādījumus, turklāt nacionālās tiesas pieprasīja pierādījumus no valsts iestādēm pēc savas iniciatīvas (skatīt 14.rindkopu iepriekš). Gan Ieslodzījuma vietu pārvalde, gan administratīvās tiesas izskatīja iesniedzēja sūdzības pēc būtības, sniedzot savu vērtējumu (pretstatījumam skatīt *Colak un citi pret Vāciju* (lēmums), Nr.77144/01 un 35493/05, 2007.gada 11.decembris, kurā tiesa tā iesniedzēja sūdzību nepieņēma izskatīšanai pēc būtības, jo iesniedzējs nebija sniedzis visu attiecīgo informāciju). Tā kā Valdība nebija atsaukusies uz nevienu citu iesniedzēja neizmanto tu tiesību aizsardzības līdzekli, kurš iesniedzējam būtu bijis jāizmanto, Tiesa noraida tās iebildumu par nacionālo tiesību aizsardzības līdzekļu neizsmelšanu.

34. Tiesas ieskatā, sūdzība nav nepieņemama citu iemeslu dēļ, turklāt jautājumi par to, vai iesniedzēja sūdzība bijusi pārāk abstrakta, lai to kvalificētu kā sūdzību vispārības labā, un vai tā bijusi pienācīgi pamatota, pieprasa skatīšanu pēc būtības. Līdz ar to Tiesa secina, ka šī sūdzība Konvencijas 35.panta 3.punkta (a) apakšpunkta izpratnē nav acīmredzami nepamatota. Nav konstatēts arī neviens cits pamats, lai atzītu, ka sūdzība ir nepieņemama izskatīšanai pēc būtības.

B. Izskatāmās lietas būtība

1. Pušu argumenti

35. Iesniedzējs apgalvoja, ka neformāla hierarhija ieslodzījuma vietās ir nopietna un sistēmiska problēma, kā rezultātā var tikt pārkāptas cilvēktiesības. Gan CPT, gan Latvijas Republikas Augstākā tiesa ir atzinušas šādu hierarhiju pastāvēšanu ieslodzījuma vietās Latvijā. Iesniedzējs ieslodzījumā pavadījis deviņus gadus laikā, kad šādas neformālas hierarhijas pastāvēšana bija atzīta. Par spīti viņa centieniem aizstāvēt savas tiesības, viņš ieslodzījuma vietā savās ikdienas gaitās bijis spiests pielāgoties neformālās hierarhijas kārtībai. Ņemot vērā viņa piederību zemākajai kastai, iesniedzējs sistemātiski saskāries ar diskrimināciju, piemēram, viņš nav varējis izmantot to pašu sporta aprīkojumu, mēbeles, tualetes un dušas telpas kā citi

ieslodzītie. Viņam neesot atlicis nekas cits kā vien ievērot šīs neformālās hierarhijas noteikumus. Lai gan viņam izdevies izvairīties no fiziskas vardarbības, izvairoties no bīstamām situācijām, viņš vairāku gadu garumā saskāries ar diskrimināciju, kas viņam radījusi garīgas ciešanas.

36. Valdība atzina, ka iesniedzējs pieder pie to ieslodzīto grupas, kurus vardarbība no pārējo ieslodzīto puses skar vairāk. Taču, tās ieskatā, iesniedzējam esot pienākums informēt personālu par konkrētiem incidentiem vai draudiem. Tā kā iesniedzējs šādu informāciju neesot sniedzis un esot atsaucies uz nekonkrētiem apgalvojumiem par neformālo hierarhiju, iestādes nav apzinājušās un neesot varējušas apzināties šādas neatbilstošas attieksmes radītos tūlītējos draudus. Turklāt neesot sniegti pierādījumi, ka iesniedzējs cietis no fiziskas vardarbības, balstoties uz viņa piederību zemākajai kastai, kas pieprasītu viņa aizsardzību. Iesniedzējs pats esot atspēkojis jebkurus apgalvojumus par fizisku vardarbību, kas būtu saistīta ar viņa statusu ieslodzījuma vietā. Viņš savās sūdzības ieslodzījuma vietas administrācijai esot vairākkārt uzsvēris savu izturību, un pret kameras biedriem izturējies augstprātīgi. Iestādes esot izpildījušas savus pienākumus, tostarp izveidojušas atbilstošu ieslodzīto klasifikācijas sistēmu, nodrošinājušas ieslodzītajiem jēgpilnas nodarbes, izskatījušas ieslodzīto sūdzības un pienācīgi apmācījušas personālu saistībā ar necilvēcīgas apiešanās prevenciju. Visbeidzot, pievērsoties apgalvojumiem par diskrimināciju, Valdība norādīja, ka iesniedzējs neesot pietiekami pierādījis, ka pret viņu būtu pieļauta atšķirīga attieksme. Nacionālais regulējums, kurā noteikti ieslodzīto rīcības principi, tiesības un pienākumi, skaidri aizliedzot jebkāda veida diskrimināciju pret ieslodzītajiem, turklāt neesot pierādījumu tam, ka ieslodzījuma vietas personāla vai ieslodzīto attieksme pret iesniedzēju būtu bijusi atšķirīga.

2. Tiesas vērtējums

a) Vispārējie principi

37. Tiesa atkārtoti uzsver, ka Konvencijas 3.pantā ir noteikta viena no demokrātiskas sabiedrības pamatvērtībām. Tas kategoriski aizliedz spīdzināšanu vai necilvēcīgu vai pazemojošu attieksanos vai sodu neatkarīgi no apstākļiem un cietušā rīcības (citstarp, skatīt *Labita pret Itāliju* [Lielā palāta], Nr.26772/95, 119.rindkopa, ECT 2000-IV).

38. Brīvības atņemšanas kontekstā Tiesa ir konsekventi uzsvērusi, ka 3.pants uzliek Konvencijas dalībvalstīm par pienākumu ne tikai atturēties no necilvēcīgas attieksmes izraisīšanas, bet arī veikt nepieciešamos preventīvos pasākumus, lai nodrošinātu ieslodzīto fizisko un garīgo neaizskaramību un labbūtību (skatīt *Premininy pret Krieviju*, Nr.44973/04, 83.rindkopa, 2011.gada 10.februāris). Valstij jānodrošina, ka ieslodzītais atrodas cilvēkam cienīgos apstākļos, ieslodzījuma īstenošanas veids un metode nerada tam ciešanas vai grūtības, kas pārsniegtu ieslodzījuma neizbēgami radītajām ciešanām, un ka, ņemot vērā ieslodzījuma praktiskās prasības, ir pienācīgi

nodrošināta viņa veselība un labbūtība (skatīt *Muršić pret Horvātiju* [Lielā palāta], Nr.7334/13, 99.rindkopa, 2016.gada 20.oktobris, un *Ananyev un citi pret Krieviju*, Nr.42525/07 un 60800/08, 141.rindkopa, 2012.gada 10.janvāris).

39. Vēl viens svarīgs apstāklis, Tiesai vērtējot, vai valsts ir izpildījusi tās Konvencijas 3.pantā noteiktos pienākumus, ir tas, vai ieslodzītais piederējis pie īpaši neaizsargāto ieslodzīto grupas, piemēram, paaugstinātam vardarbības riskam pakļautai ieslodzīto kategorijai (skatīt *Stasi pret Franciju*, Nr.25001/07, 91.rindkopa, 2011.gada 20.oktobris, saistībā ar homoseksuālām personām; *J.L. pret Latviju*, Nr.23893/06, 68.rindkopa, 2012.gada 17.aprīlis, saistībā ar personām, kuras sadarbojas ar policiju noziedzīgu nodarījumu atklāšanā; *D.F. pret Latviju*, Nr.11160/07, 81.-84.rindkopa, 2013.gada 29.oktobris, *M.C. pret Poliju*, Nr.23692/09, 90.rindkopa, 2015.gada 3.marts, saistībā ar seksuāla rakstura noziedzīgo nodarījumu izdarītājiem, *Sizarev pret Ukrainu*, Nr.17116/04, 114.-115.rindkopa, 2013.gada 17.janvāris, kā arī *Totolici pret Rumāniju*, Nr.26576/10, 48.–49.rindkopa, 2014.gada 14.janvāris, saistībā ar kādreizējiem policijas darbiniekiem).

b) Faktu nodibināšana

40. Tiesa norāda, ka lietas pamatā ir iesniedzēja sūdzība par to, ka viņš bijis pakļauts necilvēcīgai un pazemojošai attieksmei, kam par iemeslu bijusi viņa piederība neformālās hierarhijas zemākajai kastai. Nesen izskatītā lietā par līdzīgu sūdzību Tiesa uzsvēra to, cik sarežģīta ir šādu neformālu hierarhiu pakļaušana pārbaudei. Šiem sarežģījumiem par iemeslu ir iesakņojušies uzvedības modeļi, kas saistīti ar vardarbību, kā arī rituālistiska un simboliski pazemojoša attieksme pret ieslodzītajiem no pārējo ieslodzīto puses nolūkā viņus “atstumt” (skatīt *S.P. un citi pret Krieviju*, Nr.36463/11 un 10 citi iesniegumi, 82.rindkopa, 2023.gada 2.maijs). Minētajā lietā, ņemot vērā valsts-atbildētājas neiesaistīšanos tiesvedībā, Tiesa plaši atsaucās uz trešo pušu sniegtajiem materiāliem – no ieslodzījuma vietas monitoringa ziņojumiem līdz pat akadēmiskiem pētījumiem par ieslodzījuma vietas apstākļu un ieslodzīto uzvedību –, lai pārliecinātos par iesniedzēju apgalvojumu patiesumu (turpat, 84.-89.rindkopa).

41. Tomēr šajā gadījumā starp pusēm nav strīda par lietas galvenajiem faktiem. Tiesa tos apkopo šādi.

42. Pirmkārt, laikā, kad iesniedzējs atradās ieslodzījumā, Latvijas ieslodzījuma vietās pastāvēja neformāla hierarhija jeb kastu sistēma. Tās pastāvēšana vismaz divās ieslodzījuma vietās, kurās iesniedzējs atradās, dokumentēta tiesībsarga ikgadējos ziņojumos (skatīt 28.rindkopu iepriekš), CPT ziņojumā pēc vizītēm Latvijas ieslodzījuma vietās, jo īpaši, 2016.gadā (skatīt 29.rindkopu iepriekš), neatkarīgo žurnālistu pētījumos, kā arī nacionālo tiesu spriedumos (jo īpaši skatīt 15.rindkopu iepriekš).

43. Otrkārt, iesniedzējs šajā hierarhijā piederēja ieslodzīto zemākajai kastai “kreisie”, saskaroties ar dažādiem ierobežojumiem koplietojamo telpu

un aprīkojuma izmantošanā, piekļuvē pakalpojumiem un saskarsmē ar citiem ieslodzītajiem (skatīt 6-7.rindkopu iepriekš, kā arī Tiesas secinājumus 15.rindkopā iepriekš).

44. Treškārt, iesniedzējs nebija pakļauts fiziskai vardarbībai vai tās draudiem ne no ieslodzījuma vietas personāla, ne pārējo ieslodzīto puses. To vairākkārt uzsvērušas gan iestādes, gan Valdība, un iesniedzējs nav apgalvojis pretējo (jo īpaši skatīt 14. un 19.rindkopu iepriekš).

45. Galvenās domstarpības starp pusēm ir par to, vai neformālas hierarhijas esība un no tās izrietošie ierobežojumi attiecībā uz ieslodzītajiem, kuri atrodas tādā pašā situācijā kā iesniedzējs, kā tādi būtu kvalificējami kā necilvēcīga un pazemojoša attieksme Konvencijas 3.panta izpratnē, un, ja tas tā ir, vai iestādes ir izpildījušas savus pienākumu aizsargāt iesniedzēju no šādas attieksmes. Tiesa turpmāk pievērsīsies šiem jautājumiem.

c) Vai iesniedzējs bija pakļauts attieksmei, kas ir pretēja Konvencijas 3.pantam

46. Tiesa atkārtoti uzsver, ka attieksmei, lai tā būtu vērtējama no Konvencijas 3.panta skatupunkta, jāsasniedz noteikts nopietnības līmenis. Izturēšanās, kas sasniedz noteikto cietsirdības un ciešanu intensitāti, ierasti ir saistīta ar miesas bojājumu izdarīšanu vai spēcīgām fiziskām vai garīgām ciešanām. Tomēr 3.pantu nevar attiecināt vienīgi uz necilvēcīgu fizisku izturēšanos, jo šī norma aptver arī psiholoģiskas ciešanas. Ja izturēšanās ir pazemojoša vai aizskaroša, izpaužas kā cieņas trūkums vai cilvēka cieņas pazemināšana vai rada bailes, ciešanas vai mazvērtības sajūtu, kas spēj sagraut personas garīgo un fizisko pretestību, to var raksturot kā cieņu pazemojošu attieksmi, un uz to attiecas 3.pantā noteiktais aizliegums (skatīt *Ananyev un citi*, citēts iepriekš, 140.rindkopa; *Begheluri pret Gruziju*, Nr.28490/02, 100.rindkopa, 2014.gada 7.oktobris). Tāpat Tiesa atgādina, ka vardarbīgu rīcību, kas nav fiziska vardarbība, var kvalificēt kā necilvēcīgu izturēšanos tās cilvēka cieņai radītā psiholoģiskā kaitējuma dēļ. Turklāt arī necilvēcīgas izturēšanās draudus var kvalificēt kā vienu no necilvēcīgas izturēšanās formām, ņemot vērā, ka tie rada cietušajam bailes par iespējamo vardarbību un garīgas ciešanas (skatīt *Gäfgen pret Vāciju* [Lielā palāta], Nr.22978/05, 108.rindkopa, ECT 2010).

47. Pievērsoties jautājumam par to, kas uzskatāms par minimālo aizskāruma nopietnības līmeni, jānorāda, ka Tiesas pieeja šajā ziņā ir attīstījusies. Sākotnēji Tiesa atzina, ka nepietiek vien ar “aizturētās personas stresa sajūtu” (skatīt *I.T. pret Rumāniju* (lēmums), Nr.40155/02, 2005.gada 24.novembris) vai “bailēm par [iesniedzēja] kameras biedru izrēķināšanos” (skatīt *Golubev pret Krieviju* (lēmums), Nr.26260/02, 2006.gada 9.novembris), lai piemērotu Konvencijas 3.pantu. Kad bailes no izrēķināšanās papildināja citi faktori, Tiesa secināja, ka “kameru pārapdzīvotības kumulatīvā ietekme un tīša personas ievietošana kamerā kopā ar personām, kuras viņu var apdraudēt, principā uzskatāma par rīcību, ko aizliedz Konvencijas 3.pants” (skatīt *Gorea pret Moldovu*, Nr.21984/05,

47.rindkopa, 2007.gada 17.jūlijs). Proti, lietās *Rodić un citi pret Bosniju un Hercegovinu* (Nr.22893/05, 73.rindkopa, 2008.gada 27.maijs) un *Alexandru Marius Radu pret Rumāniju* (Nr.34022/05, 48.rindkopa, 2009.gada 21.jūlijs) Tiesa secināja, ka noticis 3.panta pārkāpums, jo “grūtības, ar kurām iesniedzēji bija saskārušies, jo īpaši pastāvīgā trauksmes sajūta, ko radījuši fiziskas vardarbības draudi un to paredzēšana [..], pārsniedza ieslodzījumam raksturīgo neizbēgami radīto [ciešanu līmeni]”. Visbeidzot lietās saistībā ar mazāk aizsargātiem ieslodzītajiem ieslodzījuma vietās Latvijā Tiesa ir secinājusi, ka “ilgstošās bailes un ciešanas, ko radīja pastāvīgais necilvēcīgas izturēšanās risks”, viena gada garumā kopsakarā ar efektīva nacionālā tiesību aizsardzības līdzekļa trūkumu kvalificējams kā Konvencijas 3.panta pārkāpums (skatīt *D.F. pret Latviju*, citēts iepriekš, 95.rindkopa, un salīdzinājumam skatīt *J.L. pret Latviju*, citēts iepriekš, 74.-75.rindkopa un 87.-88.rindkopa).

48. Nesen izskatītā lietā, aplūkojot jautājumu par neformālu hierarhiju ieslodzīto vidū, Tiesa izdarīja būtiskus secinājumus par minimālo aizskāruma nopietnību Konvencijas 3.panta piemērošanai. Lai gan minētajā lietā ne visi iesniedzēji bija kvalificēti kā “atstumti” ieslodzītie, kuri bija cietuši no fiziskas vardarbības, viņi tomēr nepārtraukti saskārās ar šādas vardarbības draudiem, ja viņi neievēroja neformālos noteikumus. Tiesa uzskatīja, ka garīgās ciešanas un bailes par sliktu izturēšanos aizskar cilvēka cieņu un rada mazvērtības sajūtu, līdz ar to tā uzskatāma par vienu no cieņu pazemojošas rīcības formām, kas kvalificējams kā 3.panta pārkāpums (skatīt *S.P. un citi*, citēts iepriekš, 92.rindkopa). Tiesa paskaidroja, ka pret “atstumtajiem” iesniedzējiem vērstie ierobežojumi uzskatāmi par papildu pierādījumu pazemojošai attieksmei. Viņu nošķiršana no pārējiem ieslodzītajiem bija gan fiziska, gan simboliska, proti, viņiem dzīvojamajā blokā un ēdināšanas telpās bija ierādītas neērtākas vietas, turklāt viņiem bija ierobežota piekļuve tādiem ieslodzījuma vietas pamata resursiem kā dušas un medicīniskā aprūpe. Tāpat viņiem bija liegts tuvoties – vēl jo mazāk pieskarties – citiem ieslodzītajiem. Šis liegums uzturēt cilvēcisku kontaktu bija par pamatu sociālai izolācijai un, visticamāk, radīja būtiskas psiholoģiskas sekas (turpat, 93.rindkopa). Turklāt “atstumtie” iesniedzēji bija spiesti pildīt pienākumus, ko pārējie ieslodzītie uzskatīja par pazemojošiem un nepieņemamiem. Tas savukārt vēl jo vairāk viņus pazemoja un radīja viņos mazvērtības sajūtu (turpat, 94.rindkopa).

49. Izskatāmajā lietā iesniedzēja apgalvojumi līdzinās iepriekš minētajā lietā izteiktajiem apgalvojumiem, jo īpaši attiecībā uz “kreiso” ieslodzīto kastas, kurai viņš piederēja, fizisko un simbolisko nošķiršanu no citiem ieslodzītajiem. Viņš norādīja, ka šai zemākajai kastai piederošie ieslodzītie saskārušies ar patvaļīgiem ierobežojumiem koplietojamo resursu izmantošanai. Viņi nav varējuši izmantot soliņus, tualetes un ēdināšanas telpas un veikalā vai medicīnas daļā stāvēt vienā rindā kopā ar citiem ieslodzītajiem. Tāpat viņi nav varējuši piedalīties sporta aktivitātēs vai izmantot koplietošanas dušas telpas. Turklāt viņu gultas bijušas neērtākas un

atradušās kameras stūros. Viņiem bija jāpilda nepatīkami darbi, piemēram, jātīra kameras un jāmazgā pārējo ieslodzīto drēbes (skatīt 7.rindkopu iepriekš). Tiesa secina, ka iesniedzēja situācijā šāda fiziska un simboliska nošķirtība radījusi spēcīgu mazvērtības sajūtu, tādējādi aizskarot ieslodzīto cieņu, kas līdz ar to Konvencijas 3.panta izpratnē kvalificējama kā pazemojoša apiešanās.

50. Tas, ka iesniedzējs izlēma ievērot neformālās hierarhijas prasības un ierobežojumus, nevis tiem pretoties vai tos apstrīdēt, neietekmē Tiesas secinājumus par to, ka šāda necilvēcīga rīcība ir pazemojoša. Iesniedzēja uzsvars uz viņa izturību nevis uzspiestās hierarhijas normu taustāmo ietekmi rada Tiesai priekšstatu par apstākļu pārvarēšanas mehānismiem, ko ieslodzītie šādā situācijā var izvēlēties. Lai gan ar šādu mehānismu palīdzību iespējams apslēpt emocionālo ciešanu patieso apmēru, ir svarīgi atzīt, ka atklātas konfrontācijas un vardarbīgu incidentu trūkums nemazina iesniedzēja ciešanu apjomu. Atrodoties naidīgā vidē, bieži vien nepārtraukti uzkrājas stress, jo īpaši personām, kuras saskaras ar netaisnīgumu, ne tikai ar tūlītējiem vai ilgstošiem draudiem. Šādu draudu paredzēšana vien var radīt personai ilgstošu morālu kaitējumu un ciešanas, kas ir lielākas par stresa līmeni, ko rada ieslodzījums normālos apstākļos.

51. Ņemot vērā iepriekš minēto, Tiesa secina, ka iesniedzēja fiziska un sociāla nošķiršana kopsakarā ar ierobežotu piekļuvi ieslodzījuma vietas pamata resursiem un cilvēciska kontakta liegšanu ir radījusi viņam trauksmes sajūtu, kas, visticamāk, bijusi spēcīgāka par ieslodzījuma neizbēgami radītajām ciešanām, lai arī iesniedzējs nav cietis no fiziskas vardarbības (salīdzinājumam skatīt *S.P. un citi*, citēts iepriekš, 96.rindkopa). Situācija, ar ko viņš saskārās daudzu gadu garumā, balstoties uz viņa piederību ieslodzīto neformālās hierarhijas zemākajai kastai, kvalificējama kā attieksme, ko aizliedz Konvencijas 3.pants. Tā kā šī situācija ietekmēja iesniedzēju personīgi, viņa prasību nevar uzskatīt par sūdzību vispārības labā.

52. Tiesai jānoskaidro, vai valsts iestādes pienācīgi rīkojušās, lai atrisinātu problēmu.

d) Valsts pienākums pasargāt iesniedzēju no necilvēcīgas izturēšanās

53. Tiesa iepriekš ir secinājusi, ka iesniedzējs necieta no necilvēcīgas attieksmes no ieslodzījuma vietas personāla. Tomēr, lai arī valsts nebija tieši iesaistīta ar necilvēcīgo attieksmi saistītajā rīcībā, kas sasniedz minimālo nopietnības līmeni, lai piemērotu Konvencijas 3.pantu, valsts nav atbrīvota no tās šajā normā noteiktajiem pienākumiem (skatīt *Gjini pret Serbiju*, Nr.1128/16, 77.rindkopa, 2019.gada 15.janvāris). Šajā ziņā Tiesa atsaucas uz principiem par valsts atbildību, uzraudzību un kontroli brīvības atņemšanas jomā kā arī tās pienākumu aizsargāt indivīdu no ieslodzīto savstarpējās vardarbības, kas izklāstīti lietā *Premiņiny* (citēts iepriekš, 82.-88.rindkopa). Proti, valsts iestādēm ir jāveic pasākumi, lai to jurisdikcijā esošās personas nebūtu pakļautas spīdzināšanai vai cietsirdīgai vai pazemojošai attieksmei vai

sodīšanai, tostarp, kad šādu izturēšanos īsteno privātpersonas (skatīt turpat 84.rindkopu *D.F. pret Latviju*, citēts iepriekš, 83.-84.rindkopa). Pienākuma nodrošināt aizsardzību aprises ir atkarīgas no katras lietas īpašajiem apstākļiem (skatīt *Stasi*, citēts iepriekš, 79.rindkopa).

54. Pievēršoties izskatāmajai lietai, Tiesa norāda, ka neformālās hierarhijas pastāvēšana ieslodzījuma vietās Latvijā ir labi zināms fakts. Iesniedzējs norādīja un Valdība neapstrīdēja, ka šī problēma pastāvēja ieslodzījuma vietās, kurās viņš izcieta sodu (skatīt 5.-7.rindkopu iepriekš). Šajā situācijā gan ieslodzījuma vietas personālam, gan citām iestādēm bija jābūt informētām ne tikai par šīs hierarhijas eksistenci, bet arī iesniedzēja piederību tās zemākajai kastai. Lai gan iesniedzējs nav sūdzējies par konkrētiem vardarbīgiem incidentiem vai konfrontāciju, nevar ignorēt to, ka iesniedzējs brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā bija pakļauts necilvēcīgas attieksmes riskam. Tā kā iestādes šķietami apzinājās risku, ar ko iesniedzējs saskārās šajā delikātajā situācijā, Valdībai ir jānorāda uz pasākumiem, kurus valsts iestādes veikušas nolūkā mazināt iesniedzēja neaizsargātību un risināt problēmu saistībā ar ieslodzījuma vietās pastāvošo hierarhiju plašākā kontekstā (skatīt *D.F. pret Latviju*, citēts iepriekš, 87.rindkopa, un *S.P. un citi*, citēts iepriekš, 99.rindkopa).

55. Tiesa atgādina, ka sūdzības par neformālas hierarhijas degradējošo ietekmi līdzinās citām sūdzībām, kas izriet no strukturālām problēmām ieslodzījuma vietā. Šādas problēmas liecina par sistemātiskiem trūkumiem, nevis problēmām, kas saistītas ar konkrētā iesniedzēja individuālo situāciju (skatīt *S.P. un citi*, citēts iepriekš, 103.rindkopa). Ņemot vērā, ka šīs problēmas ir sistemātiskas, individuāli pasākumi, piemēram, pārbaudes uzsākšana vai iesniedzēja pārvietošana uz citu kameru vai bloku, nebūtu palīdzējuši risināt iesniedzēja sūdzību pamatā esošo problēmu. Pat ja iestādes būtu veikušas izmeklēšanu saistībā ar konkrētiem vardarbīgiem incidentiem un saukušas vainīgos pie atbildības, šie pasākumi nebūtu mainījuši ieslodzījuma vietas neformālās hierarhijas pamatā esošo dinamiku vai iesniedzēja piederību zemākajai kastai (turpat, 104.rindkopa).

56. Iejaukšanos, kas ir ierobežota tikai ar konkrētiem incidentiem, ja un kad tie rodas, nevar uzskatīt par visaptverošu pieeju, kas ieslodzījuma vietas administrācijai būtu jāizmanto, risinot sistemātisko ieslodzījuma vietu neformālās hierarhijas problēmu. Kopš 2012.gada Latvijas tiesībsargs konsekventi ir kritizējis šādas visaptverošas pieejas trūkumu, uzsverot tradicionālās, uz incidentu vērstās stratēģijas trūkumus (skatīt 28.rindkopu iepriekš). 2018.gada ziņojumā tiesībsargs norādīja, ka iestāžu bezdarbība, neizskaužot ieslodzījuma vietās pastāvošās neformālās hierarhijas, ir prettiesiska. Latvijas Augstākā tiesa pauda līdzīgu viedokli, norādot, ka iestādēm ir vispārīgs pienākums risināt neformālo hierarhiju problēmu, kas ir viens ieslodzīto savstarpējo vardarbību veicinošiem apstākļiem (skatīt 26.rindkopu iepriekš).

57. Tādējādi Tiesa secina, ka valsts iestādes nav veikušas atbilstošos pasākumus, lai pasargātu iesniedzēju no necilvēcīgas izturēšanās, kam par pamatu bijusi viņa piederība “kreiso” kastai. Valsts iestādes nebija nodrošinājušas efektīvus mehānismus, lai uzlabotu iesniedzēja individuālo situāciju vai visaptveroši risinātu šo jautājumu.

58. Līdz ar to ir noticis Konvencijas 3.panta pārkāpums, jo valsts iestādes nebija pasargājušas iesniedzēju no attieksmes, ko aizliedz šī tiesību norma. Pamatojoties uz šo secinājumu, Tiesa neuzskata par nepieciešamu izvērtēt to pašu faktu kopumu, raugoties no Konvencijas 14.panta perspektīvas.

II. KONVENCIJAS 41. UN 46.PANTA PIEMĒROŠANA

59. Konvencijas 41.pants noteic:

“Ja Tiesa konstatē, ka ir noticis Konvencijas vai tās protokolu pārkāpums, un ja attiecīgās Augstās Līgumslēdzējas Puses iekšējās tiesību normas paredz tikai daļēju šī pārkāpuma seku novēršanu, Tiesa, ja nepieciešams, cietušajai pusei piešķir taisnīgu atlīdzību.”

60. Iesniedzējs neiesniedza prasību par taisnīgu atlīdzību. Līdz ar to Tiesai tā nav jāpiešķir.

61. Konvencijas 46.pants noteic:

“1. Augstās Līgumslēdzējas Puses apņemas ievērot galīgos Tiesas spriedumus ikvienā lietā, kurā tās ir puses.

2. Galīgais Tiesas spriedums tiek nodots Ministru komitejai, kura uzrauga tā izpildi.”

62. Tiesas ieskatā, lai novērstu turpmākus līdzīgu pārkāpumu atkārtošanos, valsts iestādēm jārisina šajā spriedumā aplūkotā ieslodzījuma vietās pastāvošā neformālās hierarhijas problēma plašākā, nevis vienīgi šīs lietas apstākļu kontekstā. Atbilstoši Konvencijas 46.pantam tas ir kompetento valsts iestāžu pienākums no šī sprieduma izdarīt nepieciešamos secinājumus un veiktatbilstošus vispārīgos pasākumus, lai risinātu problēmu, kas bijusi par pamatu konstatētajam pārkāpumam. Konkrēti, nacionālajām tiesām ir jāievēro Konvencijas standarti kā tie piemēroti šajā spriedumā (salīdzināt *Yüksel Yalçınkaya pret Turciju* [Lielā palāta], Nr.15669/20, 418.rindkopa, 2023.gada 26.septembris).

ŠO IEMESLU DĒĻ, TIESA VIENBALSĪGI

1. *Atzīst* iesniegumu par pieņemamu;
2. *Nolemj*, ka ir noticis Konvencijas 3.panta pārkāpums;
3. *Nolemj*, ka nav nepieciešams izvērtēt to pašu faktu kopumu, raugoties no Konvencijas 14.panta perspektīvas, to aplūkojot kopsakarā ar 3.pantu.

SPRIEDUMS LIETĀ “D pret LATVIJU”

Sagatavots angļu valodā un atbilstoši Tiesas reglamenta 77.punkta 2. un 3.apakšpunktam rakstveidā paziņots 2024.gada 11.janvārī.

Victor Soloveytchik
Sekretārs

Georges Ravarani
Priekšsēdētājs